

MONIKA GIŻYŃSKA

Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej

Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Olsztyńskiego,
Olsztyn 2009, s. 166

Budowanie państwa prawnego, opartego na zasadach podziału i równowagi władz oraz respektującego prawnie zadeklarowane wolności i prawa jednostki, to paradygmat współczesnych państw Europy. Jego trwałym komponentem jest wmontowywanie w system instytucji państwa mechanizmów kontrolnych, w tym z zakresu stanowienia prawa – relacji zachodzących między poszczególnymi rodzajami aktów normatywnych. Zdolność ochrony obrotu prawnego przed regulacjami prawnymi godzącymi w prymat konstytucji (odpowiednio: eliminowania z obrotu prawnego przedmiotowych regulacji prawnych) jest warunkiem niezbędnym klasyfikacji współczesnego państwa jako państwa prawnego.

Przedmiotowe dylematy nie są obce państwom pokomunistycznym, które na przełomie lat 80./90. XX w. zdynamizowały proces budowania struktur państwa prawnego z sądownictwem konstytucyjnym jako mechanizmem immunizującym przed powrotem do zjawisk i procesów znanych w nieodległej przeszłości. O Sądzie Konstytucyjnym jednego z takich państw – Republiki Litewskiej – traktuje monografia Moniki Giżyńskiej pt.: *Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej*.

Autorka formułuje tezę, do której odnosi się na kolejnych kartach pracy, że przyjęte w Konstytucji Republiki Litewskiej regulacje prawne dotyczące sądownictwa konstytucyjnego są kluczową gwarancją jej przestrzegania, a tym samym spełniają standardy państwa prawnego. Stawia przy tym pytanie o model sądowej kontroli konstytucyjności prawa przyjętej na Litwie. Trzeba bowiem mieć na uwadze, że sądownictwo konstytucyjne służy przede wszystkim zapewnieniu konstytucyjnie należnej jej rangi, funkcji oraz ochrony przestrzegania przez niezależną i wyspecjalizowaną instytucję. W celu przeprowadzenia dowodu potwierdzającego tę tezę Autorka dokonała analizy konstytucyjnych oraz ustawowych unormowań dotyczących kontroli konstytucyjności prawa na Litwie. Charakter postawionego zadania rzutował na wykorzystane w publikacji metody badawcze. Przede wszystkim – co nie może wywoływać wątpliwości – użyto metody dogma-

tycznej. Jej zastosowanie pozwoliło dokonać wykładni przepisów konstytucyjnych i ustawowych dotyczących miejsca i roli Sądu Konstytucyjnego w litewskim systemie władzy publicznej. Miejscami M. Giżyńska posiłkuje się analizą praktyki działania Sądu Konstytucyjnego, co pozwala jej wskazywać podstawowe zalety i wady przyjętych w Republice Litewskiej regulacji prawnych. Zaś uzupełniające zastosowanie metody porównawczej pozwoliło Autorce uplasować analizowane konstrukcje prawne na tle rozwiązań prawnych przyjętych w innych państwach demokratycznych, w tym zasadniczo takich, jak Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Austria, RFN, które wyznaczają standardy rozwiązywania dylematu ochrony prymatu konstytucji.

Na płaszczyźnie formalnej, na szczególne podkreślenie zasługuje przejrzysta struktura monografii. Wydobywa ona i uwypukla kolejne wymiary charakteru ustrojowego litewskiego Sądu Konstytucyjnego. Z klarowną strukturą pracy koresponduje daleko idąca syntetyczność prowadzonych rozważań.

Publikacja *Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej* jest złożona z pięciu rozdziałów: „Utworzenie Sądu Konstytucyjnego w Republice Litewskiej”, „Pozycja ustrojowa i organizacja Sądu Konstytucyjnego”, „Kognicja Sądu Konstytucyjnego”, „Zakres uprawnień Sądu Konstytucyjnego w innych sprawach” oraz „Akty Sądu Konstytucyjnego”.

Poszukując źródeł sądownictwa konstytucyjnego w Republice Litewskiej, Autorka odwołuje się do litewskiej doktryny okresy międzywojennego, co w konkluzjach pozwala jej stwierdzić, że powołanie w Republice Litewskiej Sądu Konstytucyjnego wiąże się z przyjęciem współczesnych rozwiązań konstytucyjnych, a nie z rodzimą tradycją. Choć zgodnie z przepisami konstytucji z 1 sierpnia 1922 r. i następnie konstytucji z 1928 r. żadna ustawa sprzeczna z konstytucją nie miała mocy prawnej, to jednocześnie ustrojodawca nie budował mechanizmów prawnej ochrony prymatu konstytucji. Nie zdecydował się na jakąkolwiek postać sądownictwa konstytucyjnego. Na mocy przepisów konstytucji z 1928 r. została natomiast powołana Rada Państwa jako organ sporządzający projekty ustaw, projekty kodyfikacji, przeprowadzający ocenę aktów egzekutywy, dostarczający opinie prezydentowi w zakresie ustaw i aktów rządowych. Decyzje podejmowane przez Radę nie miały charakteru wiążącego i przez to nie wpływały na kwestię obowiązywania rozpatrywanych aktów prawnych.

Inną instytucją odnoszącą się do problematyki kontroli przepisów prawnych był od 1935 r. Sąd Statutowy Regionu Kłajpedy. Rozstrzygał on o zgodności ustaw Republiki Litewskiej, ustaw Regionu Kłajpedy, aktów administracyjnych wydawanych przez organy administracji państwowej, aktów wydawanych przez organy administracji Regionu Kłajpedy, nieustawowych aktów parlamentu Regionu Kłajpedy ze Statutem Regionu Kłajpedy. Sąd Statutowy nie był związany ani ustawami Republiki Litewskiej, ani Regionu Kłajpedy. Samodzielnie decydował o zgodności badanych aktów ze Statutem Regionu Kłajpedy jako aktem o najwyższej mocy prawnej.

Po drugiej wojnie światowej na Litwie – podobnie jak w innych państwach komunistycznych – doktrynalnemu wzmocnieniu uległa zasada nadrzędnego charakteru parlamentu. Akceptacja sądowej kontroli konstytucyjności ustaw oznaczałaby ograniczenie przedstawicielstwa narodowego. Byłaby sprzeczna z podstawowymi polityczno-ustrojowymi zasadami demokracji ludowej, według których parlament jest organem władzy zwierzchniej ludu. Dopiero u schyłku lat 80. ubiegłego wieku dostrzeżono potrzebę wprowadzenia procedury weryfikacji zgodności ustaw z konstytucją. Przesłanek utworzenia w Republice Litewskiej Sądu Konstytucyjnego Autorka doszukuje się zasadniczo w negatywnych doświadczeniach funkcjonowania systemu socjalistycznego, który uwypuklił potrzebę ustanowienia szczególnie silnych gwarancji konstytucyjnych. W tym zakresie prawodawca litewski podążył szlakiem już przetartym przez te państwa Europy Zachodniej, w których funkcjonował reżim narodowosocjalistyczny, faszystowski czy reżim autorytarny. Co znamienne, w Republice Litewskiej wybór konkretnego modelu kontroli norm prawnych nie był oczywisty. Zgłaszane propozycje rozciągały się między rozwiązaniami właściwymi dla modelu tzw. zdekoncentrowanej kontroli norm prawnych a rozwiązaniami właściwymi dla modelu tzw. skoncentrowanej kontroli norm prawnych. Również w zakresie doboru konkretnych parametrów kontroli norm prawnych nie było powszechnej zgody. Ostatecznie w 1992 r. przesądzono o wyborze modelu tzw. skoncentrowanej kontroli norm prawnych, realizowanej przez Sąd Konstytucyjny, wyodrębniony względem innych organów władzy publicznej.

Jak słusznie zaznacza M. Giżyńska, szczególnie ważna dla pozycji Sądu Konstytucyjnego jest jego instytucjonalna niezależność. To z kolei uzasadnia stwierdzenie, że Sąd Konstytucyjny powinien być organem o samodzielnie wyznaczonych i realizowanych kompetencjach, a przy tym organem niepodporządkowanym innym organom władzy publicznej, o odrębnej strukturze i organizacji wewnętrznej. Tak sformułowana teza nakazała Autorce uplasować Sąd Konstytucyjny w systemie organów władzy państwowej. Zasadnie przy tym podkreśla, że chociaż – jak sama nazwa wskazuje – jest to „sąd”, to jednak jest to inny „sąd” niż pozostałe sądy państwowe Republiki Litewskiej. Wyraźnie zaznacza, że Sąd Konstytucyjny nie jest elementem składowym sądownictwa ogólnego. Nie ma powiązań organizacyjnych i instancyjnych między nim o sądami o ogólnej kompetencji, a przede wszystkim Sąd Konstytucyjny – inaczej niż pozostałe sądy państwowe – nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości.

Co się tyczy rozwiązań szczegółowych zaaplikowanych przez prawodawcę litewskiego, to wątpliwości Autorki budzi realizacja odpowiedzialności konstytucyjnej sędziów Sądu Konstytucyjnego w trybie *impeachment*. Podkreśla, że wpływ Sejmu na skład osobowy Sądu Konstytucyjnego jest tym bardziej widoczny, że organ ten może wystąpić nie tylko w charakterze oskarżyciela (obok prezydenta), ale również instytucji pozbawiającej urzędu. Jej zdaniem, rozwiązanie takie stwarza w zasadzie nieograniczone możliwości oddziaływania na zachowanie sędziów

przy podejmowaniu orzeczeń. Jak podnosi, zdarzyć się może sytuacja, w której „kłopotliwy” skład sędziowski, np. taki, którego linia orzecznicza nie byłaby zgodna z oczekiwaniami Sejmu, mógłby zostać przez Sejm pozbawiony niewygodnych sędziów na podstawie przesłanki złamania przysięgi sędziowskiej. Wobec ogólnego charakteru przysięgi sędziowskiej Sejm może nadużywać przyznanych mu kompetencji oskarżenia i sądenia sędziów Sądu Konstytucyjnego. Autorka dostrzega przy tym, że czynnikiem, który może powstrzymać posłów przed pozbawianiem sędziów ich urzędu, jest wymóg uzyskania przez Sejm większości co najmniej 3/5 głosów pełnego składu organu ustawodawczego. Trzeba przy tym zauważyć, że realizacja odpowiedzialności konstytucyjnej sędziów w trybie *impeachment* jest typowym rozwiązaniem prawnym dla państw, które przyjęły *impeachment* jako formę postępowania w sprawie odpowiedzialności konstytucyjnej. Jest także praktykowana w tej grupie państw, które – jak Kolumbia – zaaplikowały zarówno *impeachment*, jak i skoncentrowany model kontroli konstytucyjności norm prawnych.

Oceniając zakres kognicji litewskiego Sądu Konstytucyjnego, Autorka zasadnie zaznacza, że został on ujęty w sposób typowy dla wielu współczesnych sądów konstytucyjnych. Obejmuje sprawy, których rozstrzyganie opiera się na zastosowaniu przepisów konstytucyjnych i łączy z ochroną nadrzędnego charakteru konstytucji jako najwyższego aktu w państwie. Podstawą zakresu kognicji Sądu Konstytucyjnego jest kontrola norm, a zwłaszcza kontrola konstytucyjności ustaw, co w pełni odpowiada współczesnym standardom państwa prawnego. Przedmiotowej typowości kognicji litewskiego Sądu Konstytucyjnego towarzyszy stwierdzenie Autorki o ograniczonym zakresie kompetencji Sądu. Zauważa, że dokonuje on praktycznie tylko następczej kontroli konstytucyjności prawa, co w pierwszej kolejności ma wyeliminować możliwość ingerencji Sądu Konstytucyjnego w proces tworzenia prawa.

M. Giżyńska zwraca uwagę na tzw. inne kompetencje Sądu Konstytucyjnego Republiki Litewskiej, przede wszystkim na wyrażanie opinii co do ważności wyborów w sytuacji sporności co do prawidłowości ich przeprowadzenia, wyrażanie opinii co do popełnienia deliktu konstytucyjnego przez osobę postawioną przez Sejm w stan oskarżenia. Wśród tzw. innych kompetencji Sądu Konstytucyjnego Autorka plasuje również wyrażanie przezeń – w trybie kontroli uprzedniej – opinii co do zgodności umów międzynarodowych z konstytucją. Przedmiotowej kompetencji nie zalicza do uprawnień polegających na kontroli norm ze względu na specyficzny skutek działania Sądu. Nie rozstrzyga on, czy umowa międzynarodowa nie jest sprzeczna z konstytucją, a jedynie wydaje w tej sprawie opinię, a decyzję ostateczną co do ratyfikowania umowy międzynarodowej podejmuje Sejm. Autorka publikacji *Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej* zasadnie postuluje, aby to Sąd Konstytucyjny decydował ostatecznie w kwestii zgodności umów międzynarodowych z konstytucją. Prerogatywa ta byłaby zgodna z ogólnym charakterem Sądu Konstytucyjnego oraz z samą istotą nadzoru konstytucyjnego.

Analiza przepisów konstytucji Republiki Litewskiej i ustawodawstwa litewskiego regulującego materię kontroli konstytucyjności prawa oraz przegląd orzecznictwa Sądu Konstytucyjnego pozwoliły stwierdzić Autorce, że prawodawca litewski nie przyjął w sposób kompletny żadnego z wypracowanych w innych państwach modelu sądu konstytucyjnego. Akceptuje przy tym stwierdzenie, że niektóre z wprowadzonych przez litewskiego prawodawcę norm prawnych (np. skutki prawne badania zgodności z konstytucją umów międzynarodowych) tworzą własne, niespotykane w innych państwach rozwiązania.

Reasumując, *Sąd Konstytucyjny Republiki Litewskiej* to monografia w sposób całościowy, a przy tym syntetyczny, pokazująca charakter prawnoustrojowy Sądu Konstytucyjnego w Republice Litewskiej, kluczowe motywy z nim związane. Jest ona cennym i godnym polecenia źródłem wiedzy o organie, którego nazwa została podana w tytule recenzowanej książki.

Jacek Zaleśny